

Пословица. Поговорка. – Харьков, 1914. – С. 36. ; Ткачук М., Ткачук О.Маркіян Шашкевич. – Тернопіль: Медобори, 2009. – С. 74 – 81. ; Хропко П. Становлення нової української літератури. – К.: Рад. школа, 1988. – С. 105. ; Чижевський Д. Історія української літератури (від початків до доби реалізму). – Тернопіль: МПП «Презент», 1994. – С. 373. Шабліовський Є. Левко Іванович Боровиковський // Історія української літератури: У 8 т. – Т. 2. – К.:Наукова думка, 1967. – С. 248. ; Яценко М. Левко Боровиковський // Українська літературна енциклопедія: У 5 т. – Т.1. – К.: Головна редакція укр. енциклоп. ім. М.Бажна, 1988. – С. 221.

В статтє исследованы тематика, жанровое своеобразие басенного дискурса Левка Боровиковского. Особое внимание обращено на художественное мастерство писателя, средствами которого он изобразил комедию жизни Украины его эпохи. Изящный украинский язык, краткость басен-прибауток, разоблачение пороков жизни, тонкий юмор определяют жанровое своеобразие басен поэта.

Ключевые слова: басня, басня-прибаутка, тематика, сюжет, композиция, краткость стиля, юмор, художественное мастерство.

Трофимук М. С., доц. (Львів)

ББК 83.3 (4Укр)
УДК 821.161.2 – 82

Засоби художнього вираження у латиномовній спадщині Павла Русина з Кросна

У статті проаналізовано способи авторського вираження Павла Русина з Кросна, автора латиномовних творів кінця XV – початку XVI ст.

Ключові слова: латиномовна література України, Павло Русин з Кросна, антична топіка, хронограф, хроностих.

В статтє проанализированы средства авторского выражения Павла Русина из Кросно, автора латиноязычных произведений конца XVI – начала XV века.

В статтє проанализированы способы авторского самовыражения Павла Русина из Кросно, автора латиноязычных произведений конца XV – начала XVI ст.

M. Trofitchuk Artistic means of Latin literary works of Pavlo Rusyn of Rrosno

The article presents observations on the Neo-Latin literary works of Pavlo Rusyn of Rrosno (end XV – XVI).

Key words: *Ukraine Neo-Latin literature, Pavlo Rusyn of Krosno, topic of ancient epoch, khronograph, khronovers.*

У польському літературознавстві біографія і творча спадщина Павла Русина з Кросна детально висвітлена у шереху історичних й історико-літературних видань. У XIX столітті твори Павла Русина опублікував Б. Кручкевич у серії *Corpus Antiquissimorum poetarum Poloniae Latinorum* [CAPPL 1887], у минулому столітті – М. Цитовська [Cytowska 1962]; творчу спадщину видатного гуманіста дослідив польський науковець А. Гожковскі [Gorzkowski 2000]. Українською мовою твори Павла Русина перекладали Андрій Содомора й Віталій Маслюк, окремі грані творчості поета проаналізувала О. Циганок (Савчук) [Циганок 1999]. Докладно засобів художнього вираження у латиномовній спадщині Павла русина з Кросна не аналізував жоден із українських літературознавців.

Завдання цієї статті – проаналізувати засоби творчого самовираження латиномовного поета кінця XV – початку XVI ст. з метою встановити провідні мотиви творчості ренесансної літератури – невід’ємної складової літературного процесу України. Усі цитовані тут переклади по-українськи, за винятком твору «До Севастяна Маді, щоби він, коли залишить Польщу і повернеться до рідного краю, привітав свою батьківщину таким віршем» (перекладач Віталій Маслюк), зроблено Андрієм Содоморою.

Один із найплідніших авторів латиномовної поезії XVI ст. – Павло Русин із Кросна (*Paulus Crosnensis Ruthenus*), який у різних джерелах іменується також *Procler*, *Procler*. Павло Русин народився близько 1470 р. у місті Кросно (сьогодні Польща) у сім’ї бургомістра Яна Проклера, імовірно німецького походження. Крім німецької та української мови, ще в дитинстві вивчив угорську. Освіту здобував у місцевій парафіяльній школі, пізніше у Кракові (від 1491р.), у Грейфельдському університеті (сьогодні місто Грифіно в Польщі), де 1499 р. (за іншими даними – 1500) отримав ступінь бакалавра.

Життя Павла Русина пов’язане головно з Краківською академією. Продовжуючи тут навчання з 1500 р., упродовж шести років вивчає творчість Вергілія, Овідія, Горація, Стація, Лукана,

Теренція, Цицерона, а 1506 р. здобуває ступінь магістра. Від 1507 р. працює викладачем Краківської академії; викладання поєднує із поетичною творчістю. За звичаєм гуманістів видає 1508 р. у Кракові збірку сатир Персія зі вступним віршем-панегіриком власного авторства про римського поета, а також трагедії Сенеки «Фіест» і «Троянки», крім того, опублікував твори хорватсько-угорського поета Яна Паннонія. Декілька разів відвідував Угорщину: Габор Перенї подарував йому масток Ердо. Помер поет 1517 р. у місті Старий Сонч (Польща), під час подорожі до Угорщини.

Павло Русин – один із засновників краківської поетичної школи, наставник цілої плеяди ренесансних поетів, зокрема, Яна з Вислиці, Яна Дантишка. Його поетична спадщина налічує майже 5 000 віршових рядків. Це вірші, присвячені різним особам, поезії релігійного змісту, вірші, в яких описується життя та літературна діяльність римських поетів. Поет активно використовує античний інструментарій віршописання, властивий для постренесансної поезії: це стосується і жанрових форм, і строфіки. У його спадщині, окрім гекзаметра й пентаметра (запозичені переважно зі спадщини Горация), зустрічаємо сапфічні, алкеєві, асклепадові, архілохові строфи. Його твори містять чимало наслідувань Овідія, Вергілія, Марціала. З іншого боку, Павло Русин використовує латинську лексику різних епох і стилів, включно із церковною й середньовічною, що, зрештою, було характерно для авторів XVI ст., а особливо для середовища німецьких гуманістів.

Творчість Павла Русина – явище перехідного періоду. Не зважаючи на те, що творчість Павла Русина з Кросна у повній мірі відображає усі теми, жанри і мотиви Ренесансу, значна частина його літературної спадщини жанрово і тематично належить попередній епосі: духовна поезія, твори маріологічного циклу, панегірики святим, описи церковних свят, своєрідні віршовані молитви, пронизані витонченим сумом. Проте це не аскетичні мотиви, притаманні поезії Середньовіччя, а радше філософська, релігійно-медитативна лірика.

До спадщини Павла Русина входять також панегірики церковним діячам і видатним світським особам, друзям та учням, морально-дидактична поезія, пов'язана з освітньою діяльністю та поетичною творчістю. Використовуючи творчий досвід Горация,

Тібулл, Проперція, Овідія, Стація та інших античних авторів, він активно застосовував античну топіку, викладаючи свої роздуми у формі звертань до Аполлона – «Ad Apollinem», а також у формах класичних тем ренесансної епохи: звертання «До книжечки» – «Ad libellum» та глорифікації поезії («Carmen laudes poeticae artis...» – „Пісня похвал мистецтву поезії...»).

Цей твір написано сапфічною строфою. На початку автор висловлює ідею всесвітньої гармонії: її творять дев'ять небесних сфер, яким відповідає дев'ять муз на Землі: «Sacra caelestis superum roesis / Arce deprompta, ut perhibent, novenas / Dulcibus sphaeras comitatur atque / Cantibus aequat»[Cytowska 1962: 46]. «Світлий дар богів – поетичне слово, / їхнє дитя, гомінке й солодке, / Кажуть, лине ввись, дев'ятьом небесним / Сферам співзвучне»[Українська поезія 1987: 41].

Поет полемізує із «ворогами ясного Феба» (Сонця-Аполлона, покровителя муз, які стверджують, що поетичне слово викривлює істину, затемнює дійсний стан речей. Задля переконання читача автор стверджує тезу про тлінність усього сущого на прикладі переказів про Трою, Фіви, про подвиги Ахілла, про Енея, Ясона, Медею. Він наголошує на нетривкості держав, міст, слави, доки вони не збережені для пам'яті нащадків поетом у слові. Вірш подає перелік найвідоміших творців поетичних текстів. Серед них Орфей, Гомер та Вергілій, а також Марк Анней Лукан, Горацій, Стацій, Персій, Катулл, Тібулл, Проперцій та Овідій.

Твір завершується кількома строфами, у яких Павло Русин висловлює впевненість, що слава згаданих поетів не підвладна смерті й закликає читача: «Cuius et doctos, petimus, libellos / Perlege et puris documenta carpe / Mentibus. Nosces , mihi crede , quidquid / Ante latebat»[Cytowska 1962: 50]. «Вчених книг не згортай ніколи, / Чистим серцем пий ті зразки високі, – / І побачиш, вір, те, що було вчора / Скрите від тебе» [Українська поезія 1987: 45].

Подібні ідеї висловлено й у вірші «Промовляє книга, яку добуто із сховища і якій повернено давній полиск» («Libellus e chartophylacio promptus et pristino nitori restitutus loquitur»), який теж написано сапфічною строфою. Очевидно, йдеться про перевидання якогось твору. Це жанр віршованої передмови – «реквізитних», або ж «орнаментальних» віршів, які були дуже поширеними. Павло Русин висловлює свої почуття від імені книги,

яка «у сліпій в'язниці, / під замком була при лихій тирані, / Вся, мов та раба.../ Зв'язана туго»[Українська поезія 1987: 53]. Наступна строфа розвиває ідею «смерті книги» – подає метафору «пекельного» стану забутої книги: «„Quem per infernas laceravit oras, / Ianitor nigri truculentus Orci, / Quemque concidit Stygiis cruenta / Turba flagellis»[Cytowska 1962: 169].

„Я, кого в імлі, в переддвер'ї Орка, / Рвав кривавий пес, чие тіло біле / Там, де Стікс пливе, батогами краєв / Натовп бездумний...»[Українська поезія 1987: 53]

У третій строфі Павло Русин раптово міняє настрій: книга тишиться, що вона «раптом виринає на світло дня... у білосніжній шаті», немов воскресає. Четверта строфа пояснює, що цей «поворот до життя» стався завдяки йому – Павлові Русинові: «Він мене й зцілив, той, кого Русином / Весь тямущий гурт залюбки йменує / Словом солодким»[Українська поезія 1987: 54] («Hanc mihi vitam reparavit idem, / Quem vocat dulci docilis caterva / Voce Ruthenum» [Cytowska 1962: 169]). На завершення поет від імені книги бажає собі «Несторівського віку».

Третій твір подібного змісту має назву «Ad libellum» («До книжечки»). Ця поезія – намагання висловити весь спектр почуттів, які хвилюють автора у момент «відчуження» твору: книга іде у світ, поміж люди, перестаючи бути його власністю : «I dulcis, precor, i mihi libelle, / Caro carior i, precor, metallo, / Caris carior et mihi lapillis / Cursu Pannonicas adi citato» [Cytowska 1962: 77 –78]. «Йди вже, книжечко, йди, моя солодка, / Йди, від золота ясного ясніша / Від коштовностей всіх мені дорожча, / Йди в угорські преславні, плідні землі» [Українська поезія 1987: 59]. Павло Русин метафорично бажає книзі потрапити у «блаженні краї / Де на килимі ніжних трав зелених / Грає барвами квіт рясний пахучий».

Твір написано із максимальним застосуванням риторичних прикрас: автор нагромаджує риторичні звертання й риторичні питання, підсилюючи їх анафоричним повтором питальних та заперечних часток; у випадку, коли поет „заспокоює” книжку, даючи їй настанову не боятися перипетій подорожі, бачимо восьмикратний повтор заперечної частки «Non» на початку віршового рядка. Цікавим явщем є клаузули перших шести віршових рядків, які чергуються, як при перехресному римуванні (-osos/osas): «Non saltus metuas periculosos, / Non silvas paveas

tenebricosas, / Non dumos vereare senticosos, / Non valles timeas latebricosas, / Non montes fugias laboriosos, / Non fraudes stupeas abominosas, / Non scrupos, salebras, lacus, paludes». «Non septemgeminus tuum retardet / Ister, non Ticiae fluenta cursum»[Сутowska 1962: 78]. «Ні ярів не жахайсь, глибоких урвищ, / Ні п'їтьми не лякайсь у диких дебрах, / Ні гушавин тернистих не страхайся, / Ні тїнистих долів, прошу, не бійся, / Ні верхів не минай об'їзним шляхом, / Ні на знак не вважай, провісник лиха, / Ні на вибої, води, багна темні; / Ні Дунай семигирловий, ні Тиса / Бистроплинная хай тебе не гаять»[Українська поезія 1987: 59].

Висловлюючи настанови книжці, Павло Русин звертається до неї, немов до малої дитини (зрештою, це підкреслено й назвою твору «Ad libellum»: «libellum» – здрібніло-пестлива форма латинського слова «liber», яке, має омоніми зі значеннями «вільний» та «дитина»). Продовження тексту, зберігаючи усі названі вище формальні ознаки поетичного письма Павла Русина (риторичні питання, анафори, гра семантичними відтінками латинської лексики), відтворює вагання, сумніви, побоювання творчого «я» поета перед байдужістю світу, перед його прагматизмом і небажанням зрозуміти тонкі порухи вразливої мистецької душі: «Гей! Чому ж бо тремтиш, чому німуєш?/ Що ж то значить той крок твій черепаший?/ Гей же, книжечко, чом не йдеш, уперта?/ Чом до слів моїх, до благань глуха ти?/ Чом не важиш собі повчань тих щирих?/ Чи лякає тебе лихий насмішник?/ Чи страхаєшся наклепів лукавих?/ Чи боїшся пихи вельмож великих?/ Чи брудних перекупників на ринку?/ Чи крикливих учених серед людю?/ Ось, мов хирлява, – не для нас книжчина:/ Ні дотепності, ні краси нема в ній»[Українська поезія 1987: 59–60].

У наступних рядках бачимо твердження про покровителя, патрона. «Заспокоюючи» книжку, Павло Русин описує приятну зустріч цього добродія і долучає опис маєтку: «Ось тоді й запитас він: «А де ж це / Мій слуга дорогий? Йому ж я щойно/ В дар будиночок дав оздобний, красний. / Чом не бачу його у тій садибі, / Де видзвонює Феб на срібних струнах, / Де сам Вакх подає вино прозоре, / Де Камени стрункі – в танку легкому, / Де в танечнім кільці й Харіти ніжні, / Де незайманий ліс відлюдям вабить,/ Де струмить джерело дзвінке Кастальське»[Українська поезія 1987: 61].

Якщо згадаємо, що Габор Переньї подарував поетові маєток в Угорщині (тут треба додати, що слово «libellus» у Середні віки мало ще значення «акт визволення» та «акт даровизни»), можна зробити висновок, що твір «До книжечки» є подячним посланням до цього мецената. Наступні чотири рядки подають ідилію інтелектуального усамітнення й розміреної мистецької творчості: «Рад же Феб над усе відлюдній тиші, / Музи прагнуть джерел кришталю чистою, / Вабить легіт співців, бриніння ніжне, / Гай несходжений, самотинна стежка»[Українська поезія 1987: 62].

Хоча у перекладі не відтворено слово *otium* («*Silvas, otia solitudinemque*»[Cytowska 1962: 80]), не важко вловити тут мотиви, властиві для всієї античної філософської лірики, яка оспівує *otium* – час «бездіяльності», усамітнення, призначений для творчості на протизагу *negotium* – «заняття чимось конкретним, обов'язки, праця, ділові інтереси». Крім того, переносне значення цього слова означає ще й продукт – наслідок усамітнення й творчості, тобто, власне книжечку.

Твір має циклічну будову: на завершення Павло Русин повторює вступні чотири рядки – звертання до книжки. Так у сотні рядків цього медитативно-філософського вірша (вірш налічує 108 віршових рядків) автор майстерно відтворив почуття власної захищеності у цьому жорсткому, прагматичному світі, прагнення до спокою і творчості, сподівання на владоможного покровителя, зрештою, надію на співрозуміння.

Тему ренесансного патріотизму Павло Русин розробляє у вірші «До Севастяна Маді, щоби він, коли залишить Польщу і повернеться до рідного краю, привітав свою батьківщину таким віршем» («*Ad Sebastianum Maghyum Pannonium, ut cum relicta Polonia ad oras paternas pervenerit, hisce versibus patriam suam carissimam salutet*»). Поет-гуманіст обрав цікаву форму поетичного напучення для вислову власних патріотичних почуттів. І знову бачимо шість риторичних звертань, виділених анафорою: «*Salve, sidereo tellus dilecta Tonanti, / Salve, multiugis terra referta bonis, / Salve, nobiles tellus metuenda superbis, / Salve, doctiloquis terra benigna viris. / Salve bellipotens tellus pacisque magistra, / Salve magnanimis terra decora viris, / Cunctis fertilior, cunctis generosior oris / Et merito cunctis anteferenda locis*»[Cytowska 1962: 145]. «Здрастуй, мій краю! Ти милий владиці зористого неба! /Здрастуй, о земле,

ущерть повна багатства й добра! / Здрастуй, мій краю, що страх ти наводиш на знать гордовиту! / Здрастуй, о земле моя, мила для вчених людей! / Здрастуй мій краю, могутній у війнах і миру навчитель! / Здрастуй, о земле, твої рицарі – слава твоя! / В тебе найліпші врожаї, і ти чарівніша за інших, / Справді заслужено ти славишся поміж країн!»[Українська поезія 1987: 47 – 48].

Активно використовуючи античну топіку, Павло Русин описує ідилічний край: зелені ліси, багаті на звірину, родючі поля й порослі „Вахковими дарами” (виноградною лозою) верховини, багаті рудою і золотом надра, високі вежі замків, широкі ріки, повні риби, м'який клімат тощо. Далі поет висловлює свій жаль з приводу довгої відсутності, виправдовуючись тим, що він повсякчас беріг дорогу для нього пам'ять про батьківщину і просить прийняти його, як рідного сина: «Ad te nunc laetis contemplor, mater, ocellis, / Tu cupide natum suscipe, quaeso, tuum»[Cytowska 1962: 146]. «Зараз щасливо дивлюсь я на тебе очима своїми, / Мамо, прийми ти свого сина, благаю тебе»[Українська поезія 1987: 48].

Для вислову щонайвищої любові до вітчизни Павло Русин вкомпоновує у твір бажання бути похованим саме у рідній землі: «Atque hic mortales animus cum liquerit artus, / Suscipias gremio pallida membra tuo»[Cytowska 1962: 146]. «І коли тіло моє вже залишить душа тут навіки, / В лоно своє забери мертвеє тіло моє»[Українська поезія 1987: 48].

Отже, для творчості Павла Русина з Кросна властиві мотиви прославляння літературної праці, поетичної творчості, які характерні загалом для спадщини поетів-гуманістів. Інша «велика» тема ренесансної поезії – вислів патріотичних почуттів. За влучною оцінкою Ольги Циганок (Савчук): «Для Павла Русина тісний зв'язок з батьківщиною – ...невід'ємний атрибут досконалої людини. Патріотизм зводиться до рангу вищої добродесності»[Савчук 1993: 134]. Твір «До Севастяна Маді, щоби він, коли залишить Польщу і повернеться до рідного краю, привітав свою батьківщину таким віршем, що є промовистим прикладом вислову ренесансного «регіонального патріотизму». Зважаючи на той факт, що творчість Павла Русина з Кросна входить до «канону» латино мовної літератури України, слід

здійснити переклад на українську мову усіх його творів і комплексне літературознавче дослідження літературної спадщини.

Література: І.Савчук 1993: Савчук О. Поет-гуманіст Павло Русин з Кросна / Савчук О. // Європейське Відродження та українська література XIV – XVIII ст. – К., 1993, – С. 126 – 150.; Українська поезія XVI століття. – К., 1987. – С. 41–45.; Циганок 1999: Циганок О. М. З історії латинських літературних впливів в українському письменстві XVI – XVIII ст. / Циганок О. М. – К., 1999. – 104 с.» «Gorzowski 2000: Albert Gorzkowski. Paweł z Krosna: Humanistyczne peregrynacje krakowskiego profesora / Gorzkowski A. – Kraków, 2000. – 348 s.; .CAPPL 1887: Pauli Crosnensis atque Johannis Visliensis carmina. /Edidit B. Kruczkiewicz. – Corpus Antiquissimorum poetarum Poloniae Latinorum (CAPPL). – Т. II. – Cracoviae, 1887. – ss. XLVI, 234.; Cytowska 1962: Pauli Crosnensis Rutheni carmina. /Ed. M. Cytowska. – Varsoviae, 1962. – 212 s.

Ю.О. Шакура

УДК 821.161.2 Укр 7:82.09

Поема «Кассандра» Лесі Українки у рецепції В.Резанова

У статті розглядається питання рецепції міфологічних образів у творчості Лесі Українки на основі драматичної поеми «Кассандра». Звернуто увагу на своєрідність інтерпретації античних образів і сюжетів у відповідності до тогочасних культурних та політичних подій.

Ключові слова: *Леся Українка, драма, трагедія, поема, символ, образ, сцена, дослідження, міф, Античні часи.*

The reception of mythological images in Lesya Ukrainka's creative works, in the drama "Kassandra" is analyzed in the article. The closer look is given to the originality of the interpretation of antique images and scenes in accordance with the political and cultural events of that time.

Key words: *Lesya Ukrayinka, drama, tragedy, poem, symbol, appearance, stage, research, myth, Ancient times.*

Леся Українка ознаменувала цілу епоху в житті українського народу кінця XIX — початку XX століття. Її творчість різнобарвна, насичена різними жанрами, сюжетами, її стиль неповторний.

Постановка проблеми. Важливе місце у творчому доробку письменниці займають запозичені з античної міфології образи-символи. Досліджень античних мотивів творчості письменниці в